Omsorgsplan for Frederiksgård Skole og KKFO.

0.0 Indledning til omsorgsplanen

Når en elev mister én af sine nærmeste

1.0 Tiden lige efter dødsfaldet

2.0 Begravelsen

3.0 Opfølgning

Når en elev dør

4.0 Lige efter dødsfaldet

5.0 Markering i klassen og på skolen

6.0 Om begravelsen

7.0 Opfølgning

8.0 Hvis eleven dør i ferien

Når en fra personalet mister en af sine nærmeste

9.0 Lige efter dødsfaldet.

Når en fra personalet dør

10.0 Lige efter dødsfaldet

11.0 Markering på skolen

12.0 Om begravelsen

13.0 Opfølgning

14.0 Hvis medarbejderen dør i ferien

Ulykker i skole- eller fritidshjemsregi

15.0 Forholdsregler på ulykkesstedet

15.1 Rækkefølgen på underretningen

15.2 Umiddelbart efter ulykken

15.3 Markering i klassen og på skolen

16.0 Alvorlig sygdom hos elev

17.0 Alvorlig sygdom hos elevs forældre eller søskende

18.0 Alvorlig sygdom hos personalet

19.0 Børn berørt af skilsmisse/adskillelse fra forældre

20.0 Aktuelle telefonnumre

- **Litteraturliste til inspiration til undervisningsmaterialer og faglitteratur om sorg og skilsmisse.**
- **Frederiksgård Skoles materialekasse.**
- **Bilag: Udkast til forældrebreve.**

Frederiksgård Skole og KKFO´s omsorgsplan

Nye kolleger informeres om omsorgsplanen. Skolens ledelse sørger herfor. Materialekassen findes på personalerummet.

0.0 Indledning til omsorgsplanen

Lærere og pædagoger er essentielt positionerede til at støtte sorgramte børn. De professionelle voksne der er omkring barnet, er de solide midtpunkter, der kan bidrage til at skabe rammer og orden i det kaos, barnet oplever i forbindelse med barnets tab og sorgreaktion.

På Frederiksgård Skole og KKFO har vi udarbejdet en omsorgsplan, der guider personalet til etablering af et sorgberedskab, der igangsættes ved behov. Omsorgsplanen er tænkt som en overordnet guideline til sorghjælp. Det er essentielt, at denne guideline suppleres af et stærkt fokus på individualitet og brugerinklusion således, at de sorgramte eller de sygdomsramte oplever ejerskab i forhold til deres individuelle sorgproces og sorgberedskabets professionelle tiltag i forbindelse hermed.
Sorg vil for de sorgramte og efterladte ikke bare gå væk. Sorgen vil skifte karakter over tid, men den er med som blind passager resten af livet, hvorfor vi i vores omsorgsplan har fokus på såvel den akut opståede sorg såvel som den længerevarende kontinuerlige indsats og støtte, de primære voksne i relationen til barnet, skal yde over tid i forbindelse med det sygdomsforløb eller tab, der vil præge barnet på forskellig vis resten af elevens tid på Frederiksgård Skole/KKFO.
På Frederiksgård har vi også et særligt fokus på de elever, der er berørt af skilsmisse i familien eller anden form for adskillelse fra en eller begge forældre, og for det tab og den sorg eleven kan opleve i forbindelse hermed.

Frederiksgård Skole og KKFO har en fysisk materialekasse samtlige ansatte kan benytte og orientere sig i. Denne findes på Personalerummet. Følgende omsorgsplan er udarbejdet, så medarbejderne kan orientere sig i relevante kapitler afhængig af aktuel situation.
Dog skal det understreges, at der kan være nedslagspunkter og pædagogiske overvejelser under de andre kapitler, der kan give mening at benytte eller stifte bekendtskab med, da disse ofte vil være brugbare, tjene til inspiration og overlappe, uanset sorgkontekst.

Når en elev mister én af sine nærmeste

1.0 Tiden lige efter dødsfaldet

1.1 Forælder eller anden ansvarlig pårørende kontakter klasselæreren, primærpædagog eller ledelsen og fortæller, at dødsfaldet har fundet sted.

Den, der får henvendelsen, skal, så vidt muligt, finde ud af, hvad der er sket:

- *hvornår skete det?*
- *hvor skete det?*
- *hvordan skete det?*
- *Hvad har familien/eleven behov for?*
- *kan familien/eleven tale om det nu? Der kan tilbydes et hjemmebesøg.*

Under samtalen, med forælder eller anden ansvarlig, skal det nævnes for de pårørende, at skolen naturligvis tager pædagogisk ansvar for, at de berørte klasser vil tale om det, der er sket, og at klasselæreren/primærpædagogen sørger for en hændelsesskrivelse til klassens forældre (se bilag 1).

Bemærk at bilag 1 blot er et udkast/inspiration til en sådan skrivelse, og de professionelle voksne omkring eleven og familien skal naturligvis benytte sig af deres kendskab til familien, og udforme skrivelsen i overensstemmelse med familiens ønsker.

Det skal derfor afklares i samtalen med de pårørende, ***HVAD*** der må og skal meldes ud til samtlige elever og deres forældre.

Denne informationsskrivelse, til de berørte elevers forældre, skal sendes hjem **samme dag** som eleverne orienteres. Dette skal ske via aula samt på skrift for at sikre, at alle får informationen, samt give elever og forældre mulighed for at få et visuelt, konkret skriftligt materiale at forholde sig til.

I den enkelte sag vurderes det, om der er behov for oversættelse af indholdet til diverse modersmål.

Klasselærer eller primærpædagog tager telefonisk kontakt til forældrene til de elever som er fraværende på dagen, hvor informationen gives til elevgruppen. Det vurderes ligeledes i den enkelte sag, om der skal ringes hjem til samtlige forældre i klassen.

Der kan sparres med ledelsen herom ved tvivlstilfælde. Klasselærer og primærpædagog er ansvarlige for, at kommunikationen med hjemmene forløber efter ovenstående retningslinjer.

1.2 Klasselæreren/primærpædagogen samarbejder med ledelsen om en orientering til resten af Frederiksgård Skole/KKFO.

OBS: Det bør tilstræbes, at samtlige personalegrupper informeres skriftligt i Aula, så hurtigt som muligt, så alle får den samme besked. Denne mail skal indeholde præcise oplysninger til alle om, ***HVEM*** der skal orienteres, ***HVAD*** der skal meldes ud på elevniveau, og ***HVORNÅR*** dette skal gøres - en tidsramme - der tilstræber, at samme besked gives på samme tidspunkt - så vidt muligt.

1.3 Under samtalen med klassen fortælles, om muligt, hvad der er sket nøje afstemt jf. punkt 1. Det er langt fra sikkert, at den/de voksne kan svare fyldestgørende på alle elevernes spørgsmål, og er der elever i klassen, der tidligere har mistet en af sine nærmeste, kan dette kalde på ekstra omsorg og opmærksomhed. Omdrejningspunktet omkring sygdom og død kan ligeledes naturligt afføde reaktioner hos elever der ikke har mistet.

Den voksne kan ligeledes reagere på at skulle være omsorgsperson for klassen som helhed, hvorfor vi skemamæssigt sikrer, at klassens 2 primærvoksne er til stede hele dagen i klassen og at primærpædagogen også er til stede så vidt muligt, så vi er i stand til at yde optimal omsorg og nærvær i forhold til de reaktioner der måtte opstå.
Det tilstræbes, at der er 3 personaler til stede i klassen hele dagen, og der kan ligeledes indkaldes en AKT-lærer eller én af de lærere, der har været på kursus hos "Børn, Unge og Sorg - Danmarks Nationale Sorgcenter (Signe eller Hannah).
Ledelsen sparrer kontinuerligt med klasselærer og primærpædagog for at sikre sig, at de voksne omkring den sorgramte får nødvendig støtte og supervision i forbindelse med deres ansvar i det aktuelle sorgberedskab.

2.0 Begravelsen

2.1 Klasselærer/primærpædagog finder ud af, hvornår begravelsen foregår.
Ledelse samt relevant personale underrettes. Alt efter personalets kendskab og relation til familien og eleven tilbydes det, at elevens nærmeste omsorgspersoner fra Frederiksgård Skole og KKFO deltager i begravelsen.
Det er selvsagt vigtigt, at man respekterer familiens og elevens ønsker i denne forbindelse. Erfaringer fra Børn, Unge og Sorg viser, at familierne sætter stor pris på at få dette tilbud om deltagelse, omend der tages imod dette tilbud eller ej. Som fagpersoner signalerer vi, at vi tager vores ansvar alvorligt og er en del af barnets primære netværk.
Hvis familien og eleven ønsker vores deltagelse ved begravelsen deltager 2 primære omsorgspersoner til eleven/familien.

2.2 Klasselæreren tager initiativ til, at der på vegne af klassens elever sendes en opmærksomhed til begravelsen. Dette kan være blomster, tegninger, små breve, eller hvad eleverne måtte ønske at bidrage med - nøje afstemt med lærer/primærpædagog, så bidraget findes passende. Det er ligeledes en mulighed, at eleverne laver tegninger eller små personlige breve til den sorgramte elev.
Ledelsen sender ligeledes blomster til begravelsen og et kondolencebrev hjem til familien.

3.0 Opfølgning

3.1 Det er klasselæreren/ primærpædagogen, der har ansvaret for, at eleven bliver modtaget godt, når han /hun vender tilbage til skolen. Det aftales med familien, hvordan, hvornår og i hvilket omfang eleven vender tilbage - dette i et tæt samarbejde med ledelsen, i fald ele-

ven i en periode har behov for et reduceret skema og har øget fravær, har behov for særaftaler etc. som følge af dødsfaldet og en mulig mistrivsel og øget sårbarhed i tiden efter.

Det kan være en god idé at tilbyde familien et hjemmebesøg (alt efter det relationelle forhold) for personligt at få talt med eleven og familien om, hvorledes han/hun kan vende tilbage til klassen, så dette føles så trygt som muligt i en svær krisetid.
OBS! Det er vigtigt for den kriseramte elev, at eleven ved, præcis hvad der skal ske og inddrages i beslutningerne om en tilbagevenden til klassen.
Den voksne har det overordnede ansvar og laver en plan for barnets tilbagevenden, men barnet bør medinddrages og involveres i denne plan, så det føles så kendt og trygt som muligt.
Især større børn har behov for medinddragelse i forbindelse med tilbagekomsten. Børn og unge har en unik indsigt i egne behov - uanset udviklingstrin og kognitiv funktionsevne, hvorfor vi på Frederiksgård Skole naturligt afsøger og afdækker det enkelte barns behov for hjælp og støtte i sorgprocessen. Barnet mødes som ekspert i egne følelser.
Ifølge Børn, Unge og Sorg efterspørger sorgramte elever voksne, der oprigtigt og nærværende spørger ind til barnets følelser og bliver ved - selv når den voksne også gennem lang tid kan blive afvist af barnet.
Det er klasselærerens/primærpædagogens opgave, at klassen har talt meget og grundigt om det, der er sket og vil ske, når klassekammeraten vender tilbage.
Klassekammerater og venner er en vigtig ressource når sorgen rammer. De færreste mennesker er trænet i at tale om sorg og kammeraterne kan være meget usikre på, hvordan de kan hjælpe den sorgramte elev bedst muligt. De kan være bange for at sige noget "forkert" og mange vil derfor hellere forholde sig tavse fremfor at spørge ind til tabet.

Klasselærer og primærpædagog har ansvar for at tale med klassen om, hvad "den gode hjælp" er. Her kan særligt kapitel 4 i *"Jeg vil gerne tale om min sorg"*, som findes i skolens materialekasse, (Se litteraturliste) være en inspirationskilde.
Pointen herfra er;
"Tale er guld - tavshed er sølv" - tabet må ikke blive et tabu for såvel den sorgramte som resten af klassen.

"Delt smerte er halv smerte" - tavshed er et misforstået hensyn.

At hjælpe et barn i sorg kræver ikke, at du er overmenneske. Blot medmenneske.

3.2 Vær opmærksom på elevens sorgreaktioner. (Se også under *Når en elev dør* punkt 7.2**)**

Sorg kan have mange udtryk og følgende kan være sorgreaktioner:

- faglige problemer i større omfang eller hidtil nyt omfang.
- indadvendthed.
- koncentrationsbesvær, rastløshed og uro i større eller hidtil nyt omfang.
- søvnproblemer, træthed, udmattelse.
- aggressivitet.
- eleven holder op med at lege/være social.
- eleven udviser overdreven ængstelighed eller pessimisme.

Det kan især være omkring højtider og andre mærkedage, at der er behov for, at klasselæreren og andre lærere og pædagoger i teamet snakker åbent med eleven om sorgen.
Det er vores alles ansvar at *handle på bekymring.* En sorg kan udvikle sig til "kompliceret sorg", hvor barnet/den unge stagnerer i sin sorgbearbejdning, hvor der er behov for massiv støtte udefra. Det Nationale Sorgcenter: Børn, Unge og sorg kan vejlede i forbindelse hermed og guide i forbindelse med sorggrupper etc.

Klasselæreren og/eller primærpædagogen afholder kontinuerligt børnesamtaler med den sorgramte elev, og der laves en opfølgningsplan og etableres en tæt kontakt til den pårørende familie, så elevens trivsel følges ekstra tæt i en længerevarende periode.

Når en elev dør

4.0 Lige efter dødsfaldet

4.1 Forældrene eller anden ansvarlig pårørende, til det barn der er gået bort, ringer til klasselæreren eller skolelederen, som er forpligtet til at få konkrete oplysninger - ***hvad er der sket?***

Man aftaler også, at klasselæreren og/eller pædagogen ringer til eller besøger forældrene efter den første skoledag, hvor man fortæller om skolens etablering af en mindehøjtidelighed, spørger til begravelsen, om klassens deltagelse og lignende.

4.2 Klasselæreren orienterer skolelederen eller omvendt.

Klasselæreren/primærpædagogen samarbejder med ledelsen om en orientering til resten af Frederiksgård Skoles personale og elever.

Ledelsen beslutter i det enkelte tilfælde, hvorvidt der skal ringes rundt til samtlige personaler, hvis dødsfaldet f.eks. finder sted i en weekend eller uden for skolens åbningstid. Skolelederen kan ligeledes vælge at indkalde alle til et morgenmøde, hvor informationen kan gives til de tilstedeværende.

Det bør desuden tilstræbes, at samtlige personalegrupper informeres skriftligt pr. mail i personaleintra, så hurtigt som muligt, så alle får den samme besked ad samme kanal.

Denne mail skal indeholde præcise oplysninger til alle om, ***HVEM*** der må/skal orienteres, ***HVAD*** der skal meldes ud på elevniveau, og ***HVORNÅR*** dette skal gøres - en tidsramme - der tilstræber, at samme besked gives til eleverne på samme tidspunkt i samme lektion - så vidt muligt. Medarbejdere der er fraværende kontaktes telefonisk af ledelsen eller af klasselærer/primærpædagog.

Ledelse eller klasselærer/primærpædagog kontakter telefonisk de relevante hjem dvs. klassen og de hjem, klasselæreren skønner, skal have hurtig besked og informeres om dødsfaldet og der sørges for, at ingen elever kommer alene hjem efter skole. Der kan være særligt sårbare elever, venner og familiære relationer i andre klasser end primærklassen der skal tages hensyn til.

4.3 **Huskeseddel**

- Programmet for den følgende dags **mindehøjtidelighed** udformes (primære omsorgspersoner og ledelsen har ansvar herfor). Man kan flage på halvt i skolegården, pynte med lys, blomster, sangvalg, mindetale til mindehøjtideligheden, et minuts stilhed etc.

Ledelsen og lærer/pædagog afstemmer under hensyn til skolens elevgruppe, hvilket størrelsesomfang og indhold mindehøjtideligheden skal have - dette meldes ud til samtlige personaler.

- I tilfælde af evt. kommunikation med medier/pressen, går det gennem ledelsen.
- Husk at aftale og informere om, hvor ledelsen befinder sig og kan kontaktes.
- Ledelsen udformer et kondolencebrev til de pårørende.
- Afhængig af ulykke/dødsårsag vurderer ledelsen, sammen med klassens primærvoksne, om der er behov for at samle klassens forældre på skolen, sammen med f.eks. skolepsykolog og ressourceteam, som supplement til de personlige telefonsamtaler med klassens forældre, samt det infoskriv, der sendes ud - dels i aula dels i brevform.
- Ledelsen sørger for supervision/krisehjælp til de primære omsorgspersoner, der også på et professionelt plan har mistet en elev, de holdt af og var tæt på, samtidig med at de skal agere sorgberedskab over for klassens øvrige elever.
- Kontoret skal være bemandet hele dagen, så der kan modtages opkald fra relevante personer i forbindelse med dødsfaldet.

5.0 Markering i klassen og på skolen

5.1 Skemaet kan nedlægges. Møder kan aflyses. Ringning kan suspenderes (Se desuden punkt 4.2 samt 4.3).
For mindehøjtidelighed - læs punkt 4.3.

Under samtalen med klassen fortælles, om muligt, hvad der er sket nøje afstemt jf. punkt 4.2.
Det er langt fra sikkert, at den/de voksne kan svare fyldestgørende på alle elevernes spørgsmål, og er der elever i klassen, der tidligere har mistet en af sine nærmeste, kan dette kalde på ekstra omsorg, nærvær og opmærksomhed. Omdrejningspunktet omkring død og evt. sygdom og ulykke kan ligeledes naturligt afføde reaktioner hos elever der ikke har mistet.

De voksne omkring klassen kan ligeledes reagere på at skulle være omsorgsperson for klassen som helhed, hvorfor vi skemamæssigt sikrer, at klassens 2 primærvoksne er til stede hele dagen i klassen, og at primærpædagogen også er til stede om muligt, så vi er i stand til at yde optimal omsorg og nærvær i forhold til de reaktioner der måtte opstå.
Det tilstræbes, at der er 3 personaler til stede i klassen hele dagen, og der kan ligeledes indkaldes en AKT-lærer eller én af de lærere, der har været på kursus hos "Børn, Unge og Sorg - Danmarks Nationale Sorgcenter (Signe eller Hannah).
Ledelsen sparrer kontinuerligt med klasselærer og primærpædagog for at sikre sig, at de voksne omkring klassen får nødvendig støtte og supervision i forbindelse med deres ansvar i det aktuelle sorgberedskab.

- Tal åbent og konkret med klassen om det, der er sket.
- Skab et rum hvor det er en naturlighed, at det at græde kan være sorgens sprog.
- Lad eleverne tale om det, de tænker og føler.
- Eksempler: tænd et lys, sæt blomster og lav tegninger eller breve og sæt det ved barnets plads og andre relevante steder (eks. KKFO). Det kan f.eks. ske hver dag inden begravelsen.
- Hvis eleven er blevet dræbt ved en trafikulykke, kan man besøge ulykkesstedet og evt. lægge blomster.
- Klasselærer og pædagog kender børnene bedst, og er de rette til at vurdere, hvordan elevernes sorg bedst håndteres i klassen. Det er vigtigt, at elevernes forældre inddrages i processen og eventuelle ritualer, så der gives tilladelse til eksempelvis deltagelse i begravelse, besøg på ulykkessteder mm.
- **VIGTIGT**: Ledelsen skal informeres og sparres med omkring aktiviteter af denne art

6.0 Om begravelsen

6.1 Klasselærer/pædagog/ledelse taler med forældrene til det afdøde barn, om de pårørendes ønsker til tilstedeværelse ved begravelsen. Hvis forældrene billiger, får elevens klasse brev med hjem (se bilag 3) om deltagelse i begravelsen.

6.2 I fald en klasse eller dele af en klasse skal deltage ved begravelsen, tales der indgående med børnene i klassen om, hvad der skal ske til begravelsen. Tal med forældrene eller evt. præst eller imam etc. om forløbet.

6.3 En af de efterfølgende dage kan gravstedet besøges. Forældre, såvel de pårørende som klassens forældre, skal orienteres ved et sådan besøg.

6.4 På begravelsesdagen kan skolens flag hejses på halv stang fra morgenstunden, alle klasser orienteres om begravelsen. Efter begravelsen hejses flaget på hel stang (skolens ledelse og primærpersoner, der er ansvarlige for mindehøjtideligheden, vurderer om dette også skal finde sted).

6.5 Begravelsen er skilledagen, hvor eventuelle lys, blomster, børnenes kort og hilsner fjernes.

7.0 Opfølgning

7.1 Det er vigtigt, at klasselæreren/pædagogen får megen støtte og hjælp fra kollegerne og ledelsen.

7.2 Vær opmærksom på børnenes meget forskellige sorgreaktioner. Nogle har brug for nærkontakt, andre spiller fodbold, sover eller spiller høj musik etc.
Nogle bearbejder hurtigt sorgen, andre vil først få mærkbare reaktioner nogen tid senere.
Skyldfølelse er typiske udslag af sorgreaktioner hos børn og unge. Den kombineres ofte med magisk tænkning: "Døde hun, fordi jeg syntes, hun var dum?", "Hvad nu hvis jeg havde sagt ja til at lege med ham i fredags?" o.s.v.
Det er vigtigt at finde ind til kernen i denne skyldfølelse, tage den alvorligt, og så vidt muligt afmystificere den.

Man taler om fire stadier inden for sorg:

1- *Chokfasen* som varer fra et øjeblik til nogle døgn.
2- *Reaktionsfasen* kan vare flere uger
3- *Bearbejdningsfasen* der kan vare i over et år
4- *Nyorienteringsfasen* er den fase der varer ved. Individet vil fungere i en ny virkelighed, men med ar på sjælen.

7.3 Samtaler i klassen, hvor man sætter ord på tanker og følelser i forbindelse med dødsfaldet, vil fortsat have stor betydning. Se bl.a. Atle Dyregrovs bog: "Sorg hos børn - en håndbog for voksne", samt Guldin, m.fl. "Jeg vil gerne tale om min sorg", Kapitel 4 og 6 (eksemplar findes i skolens materialekasse).

Klassen kan f.eks. laves en fysisk "mindekasse", hvor der lægges fotos af den afdøde klassekammerat samt opgaver eller tegninger eller særlige ting eleven var glad for.
Spørg desuden PLC/AKT-teamet om en litteraturliste over skøn- og faglitteratur til forskellige alderstrin om sorg (se litteraturlisten sidst i denne sorgplan for inspiration til såvel børn som voksne og kontakt sorggruppeteamet ved Hannah).

7.4 Det kan være af stor betydning for klassen
- at den afdødes plads forbliver tom et stykke tid
- at gravstedet evt. besøges ved bestemte lejligheder.

7.5. Sundhedsplejersken, præsten/Imam mm., skolepsykolog eller andre relevante personer kan inddrages i opfølgningen.

7.6 Klasselærer og børn kan evt. sende tegninger, breve og en blomst til det døde barns forældre på dødsårsdagen.

8.0 Hvis eleven dør i ferien

Så vidt muligt iværksættes punkterne under *Når en elev dør.*

8.1 Efter ferien: Se under *Når en elev dør* punkt 5.0 og frem.

Når én fra personalet mister én af sine nærmeste

9.0

Når en kollega mister sin samlever/ægtefælle eller barn**,** sender skolens ledelse en blomst og der kondoleres. kollegaens læringsteam, STS-team eller pædagogteam sender desuden en hilsen.
Ledelsen og kollegaer bør være særligt opmærksomme på kollegaens trivsel de flg. måneder.

Når en fra personalet dør

10.0 Lige efter dødsfaldet

10.1 Skolelederen underretter personalet hurtigst muligt. Lærere, pædagoger og andre faggrupper møder kl. 7.45 på skolen. Samtlige personalegrupper på Frederiksgård Skole vil ligeledes modtage en mail i personaleintra fra ledelsen, hvori der findes en hændelsesbeskrivelse. De medarbejdere der ikke har mulighed for at være til stede fra morgenstunden, vil blive ringet personligt op af en ledelsesrepræsentant, så vedkommende er forberedt på hændelsen.

10.2 Professionelle personer kontaktes om nødvendigt i forhold til krisehåndtering hos elever og personale. Ledelsen vurderer, hvilken indsats der er passende (evt. udefrakommende krisehjælp)

10.3 Alle går til hjemlokalet. Klasserne informeres af klasselæreren og en anden lærer fra teamet. Relevante pædagoger er med. Det afklares, om der er behov for særlige ressourcepersoner, ledelsesdeltagelse eller lignende i særligt berørte klasser.
Det er vigtigt at afklare, om der er særligt berørte lærere/pædagoger, der muligvis ikke er i stand til at gå ud i klassen straks efter informationen, er givet. Send i stedet en anden fra teamet.

Hvis det er en klasselærer, der er død, holdes klassen samlet sammen med to lærere fra teamet resten af dagen.

Ledelsen udpeger en ansvarlig der sørger for, at alle klassens forældre kontaktes telefonisk, samme dag som eleverne modtager besked om dødsfaldet, og at ingen kommer alene hjem til et tomt hus. Vær opmærksom på, at der kan være elever i andre klasser, valghold eller lignende, der har haft en særlig tilknytning til den afdøde, hvis forældre også skal ringes op. Hvis det er en pædagog der er gået bort, beslutter ledelsen, om klasserne eventuelt skal informeres i de respektive afdelinger i deres fritidstilbud.

10.4 Hvis det gælder en tidligere lærer, som børnene kender godt, følges den samme procedure eller dele af den, hvis det skønnes nødvendigt.

11.0 Markering på skolen

11.1 Alle mødes til mindehøjtidelighed, f.eks. om onsdagen, hvor der normalt er fælles morgen-samling for hele Frederiksgård Skole. Flaget hejses på halv stang, leder eller kollega taler, der synges en salme eller en sang og der holdes 1 minuts stilhed.

11.2 I klasserne taler man åbent om tabet, det kommende savn. Man kan evt. tænde et elektrisk lys.

11.3 Eleverne får et brev med hjem. (Se bilag 4)

11.4 Ved skoledagens afslutning samles leder og de relevante lærere og/eller pædagoger for bl.a. at drøfte de praktiske opgaver:

- ***hvem*** kontakter de pårørende?
- ***hvem*** sørger for blomster til begravelsen?
- ***hvem*** skriver nekrolog

De pårørende skal bl.a. spørges om elev- og lærerdeltagelse til begravelsen. Hvis dette ønskes, skal forældrene have skriftlig besked om begravelsen. (Se bilag 5)

12.0 Om begravelsen

De relevante lærere og pædagoger får fri til at deltage i begravelsen.

Se cirkulære om begravelse. (Tjenestefrihed)

13.0 Opfølgning

Det er vigtigt med opfølgning, se i øvrigt opfølgningspunkterne i de foregående afsnit.

14.0 Hvis medarbejderen dør i ferien

Kollegerne får så vidt muligt besked, når ferien slutter.

Se under punkt 11.0. Samme procedure følges efter ferien.

Ulykker i skole eller fritidshjems regi.

Det bør tilstræbes, at hele skolens personale tilbydes et 1. hjælps-kursus.

En mobiltelefon skal være til rådighed i såvel skole som KKFO.

Aktuelle telefonnumre samt mobiltelefon skal altid medbringes på udflugter.

15.0 Forholdsregler på ulykkesstedet - hvis uheldet er ude.

Samle børnene, få alle børnene til at sætte sig ned. Skaf hjælp. Ring 112.

Ring til skolen. Vær ved den forulykkede – yd evt. førstehjælp.

Skolen sender en voksen til ulykkestedet.

Skolen kontakter forældrene og sørger for at sende en voksen til hospitalet for at tage imod forældrene – evt. tilbyde at køre forældrene til hospitalet.

Når ambulancen kommer, tager en voksen på selve ulykkesstedet med det forulykkede barn til hospitalet.

Lærer/pædagog følger med børnene tilbage til skolen. (der er ingen børn der benytter mobiltelefon, ringer hjem, filmer etc.).

Skolen kontakter alle forældre i klassen. Børnene bliver på skolen og får en fælles information. Den voksne, der tager med på hospitalet, kontakter skolen vedr. information.

Skolen samler, hvis dette skønnes hensigtsmæssigt, forældrene på skolen til fælles info.

Som minimum ringes der personligt rundt til samtlige forældre og det sikres, at ingen Børn/unge kommer hjem alene.

15.1 Rækkefølgen på underretningen:

1 - 112

2 - Skole eller skoleleder. En medarbejder sendes til hospitalet og yderligere hjælp sendes til ulykkesstedet.

3 - Skole eller skoleleder kontakter hjemmet.

15.2 Umiddelbart efter ulykken.

Det er vigtigt, at de børn og voksne, der har overværet ulykken, får talt sammen på et roligt sted på skolen, inden man skilles. Så vidt muligt skal børnene hentes på skolen af forældrene – de må ikke gå alene hjem. En voksen bliver med børnene indtil afhentningen. Der vurderes, hvordan situationen gribes an de følgende dage.

15.3 **Markering i klassen og på skolen**

De relevante punkter under *Når en elev dør* iværksættes, også hvis det handler om en indlæggelse af alvorlig karakter.

Alvorlig sygdom hos elev

16.0 Forældre underretter klasselærer, klasselærer informerer skole og KKFO.

Se de relevante punkter under "*Når en elev mister…"* punkt 1.0

Forældre bestemmer om, og hvornår barnet skal besøges.

Kontakten mellem det syge barn og de øvrige børn bevares (send tegninger, breve etc.…)

På et passende tidspunkt sender skolen et brev og en buket blomster, bamse etc.

Ansvarlig: klasselærer eller primærpædagog

Opfølgning: se punkt 3.0

Alvorlig sygdom hos elevs forældre eller søskende.

17.0 Se relevante punkter under "*Når en elev mister…*"

Vær opmærksom på barnets angst for at miste og usikkerhed for fremtiden.

Sorgreaktionen starter allerede hos barnet/den unge lang tid inden man evt. ender med at miste en forælder eller søskende. For barnet/den unge starter en sorgproces i det øjeblik informationen om alvorlig sygdom i familien gives. I bogen "Jeg vil gerne tale om min sorg", Guldin, m.fl. (findes i skolens materialekasse) handler kapitel 5 specifikt om, hvordan man som fagperson kan være en støtte for barnet/den unge gennem et alvorligt sygdomsforløb hos nærtstående familiemedlem.

Ansvarlig: klasselærer eller primærpædagog.

Opfølgning: se punkt 3.0

Alvorlig sygdom hos personalet

18.0 Se relevante punkter under *"Når en lærer eller pædagog dør"*

Ansvarlig: leder der evt. uddelegerer områder til relevante kolleger.

Opfølgning: se punkt 3.0

Elever berørt af skilsmisse/adskillelse fra forældre

19.0

På Frederiksgård skole og KKFO er vi optagede af at skabe mange slags fællesskaber. Dette for at alle elever hver eneste dag skal opleve sig som en del af et fagligt og socialt fællesskab, hvor den enkelte har en reel følelse af at høre til.

Skilsmisse er mere end en enkeltstående begivenhed, der skal bearbejdes og gennemleves. Skilsmisse er en proces, der i årene efter bruddet medfører forandringer og som kræver tilpasninger fra barnet. De fleste børn "lander" i det nye liv med god, solid støtte fra nærværende og pålidelige voksne.

På Frederiksgård bidrager vi til dette, ved at have fokus på vores professionelle medansvar.
Vi har et skærpet blik på den nære og daglige omsorg, vi kan byde ind med i enhver periode, der byder på forandringer, og som kræver ekstra ressourcer af barnet.
Vi er opmærksomme på, at en skilsmisse i hjemmet kan kalde på et endnu tættere samarbejde mellem hjem og skole. Hvis barnet over tid oplever forandringerne udfordrende og oplever negative følelsesmæssige konsekvenser af forældrenes skilsmisse, kræves der en særlig kontinuerlig opmærksomhed fra vores side:

- Vi lægger mærke til om barnet bliver mere indadvendt og mindre meddelsomt eller på anden måde ændrer adfærd.
- Vi er opmærksomme på, at alt muligvis ikke er "helt fint" selvom barnet trækker sig og siger at alt er okay, hvis vi spørger.
- Vi er opmærksomme på, at nogle børn kan blive udadreagerende og vrede og kommer i flere konflikter.
- Vi er opmærksomme på, at nogle børn har et stort behov for at tale om forældrenes skilsmisse med en voksen eller andre børn og vi afsætter ressourcer hertil.
- Vi har en opmærksomhed på de børn, der i forbindelse med ændringer i familielivet, kan opleve psykosomatiske symptomer som eks. mavepine og hovedpine.
- Vi er opmærksomme på at yde ekstra forståelse og omsorg, i forbindelse med barnets nye livsvilkår, og støtter barnet i at finde tryghed i forandringerne.

Det centrale er, at ingen af barnets reaktioner er forkerte. De forskellige reaktioner vil muligvis udspille sig i forskellige sammenhænge og konstellationer, og vores primære opgave er, at undersøge, hvad adfærden er et udtryk for, så vi bedst muligt og med stor omsorg kan hjælpe barnet.
Vores overordnede opgave i forhold til børn fra skilsmissehjem, eller børn med forældre, der af anden grund ikke bor sammen eller er adskilt fra barnet over store geografiske afstande, og hvor

barnet har en oplevelse af tab eller savn, er at lægge mærke til barnets reaktioner - dette i samarbejde med forældrene eller barnets andre signifikante.

I vores arbejde omkring elever, der oplever savn eller tab i forbindelse med skilsmisse eller anden adskillelse, sparrer vi naturligt med hinanden på tværs af faggrupper i hele organisationen, for at danne os et helhedsbillede af, hvordan vi bedst muligt støtter op om eleven. Vi anser forældrene som en vigtig ressource, der inddrages i dette arbejde i enhver henseende, hvor det er meningsfyldt for barnets trivsel.

Der er pt. en opmærksomhed på den positive betydning skilsmissegrupper på landets skoler kan have for skilsmisseberørte elevers trivsel. Det kan være elever berørt af en aktuel skilsmisse, såvel som det at være barn i et skilsmissehjem, mange år efter aktuel skilsmisse, hvis barnet oplever det som kompliceret (Se links til artikler nederst i dette afsnit).
Den positive betydning for børnenes trivsel ønsker vi at støtte op omkring, og på Frederiksgård har vi mulighed for at tilbyde elever, der er berørt af skilsmisse, plads i en skilsmissegruppe.

På Frederiksgård skole/KKFO har vi valgt at kalde det: Trivselsgruppen. Trivselsgruppen varetages af 1-2 voksne fra skolens ressourcecenter, Indsatsen forløber over 8 gange af 2 lektioners varighed, og der er en fast køreplan for undervisningsindhold/tema samt opbygning af møderne i gruppen. Der er plads til max 6-8 elever i gruppen pr. forløb. I gruppen kan børn på tværs af alder, klasser og øvrig kontekst mødes i et trygt fællesskab, hvor målet er:

- At børnene føler sig set, hørt og forstået og støttet i deres forsøg på at mestre deres situation.
- At børnene vil opleve, at de ikke er alene om deres tanker og følelser og opdage, at andre muligvis har det på samme måde.
- At børnene får støtte til at forstå og erkende deres individuelle problemer/udfordringer/glæder.

I fald en elev deltager i trivselsforløbet, vil der være en formalia i forhold til godkendelse fra forældre/værge, ligesom der altid vil være en for-samtale med eleven og én eller begge forældre inden opstart. Der samarbejdes, midtvejs- og efterevalueres med eleven, hjemmet samt elevens klasselærere.

Det er elevens primærlærere/pædagoger, der kontakter Ressourcecentret omkring deltagelse i trivselsgruppen. De ressourcepersoner der aktuelt er knyttet til opgaven omkring trivselsgruppen, vil ligeledes være aktive og sende information og orientering ud til alle faggrupper i hele organisationen ved oprettelse af en ny trivselsgruppe.

Se desuden Litteraturlisten for inspiration til fagbøger samt UV-materiale vedr. skilsmisse samt kildehenvisning.

https://www.folkeskolen.dk/610102/skilsmissegrupper-paa-skolen-goer-en-forskel

https://www.tv2lorry.dk/gladsaxe/skilsmisseborn-bliver-gladere-af-dele-tanker-i-skilsmissegrupper

https://www.dr.dk/nyheder/regionale/oestjylland/nu-ved-jeg-jeg-ikke-er-alene-skilsmissegrupper-hitter-hos-boern-og

https://dsr.dk/kredse/hovedstaden/nyhed/alle-skoler-boer-have-skilsmissegrupper

Aktuelle telefonnumre:

Skoleleder:	Morten Leer: 24824976
Afdelingsleder Gr. Ord. Kat 3.	Laila Lange: 23806903
Skole/KKFO:	Hovednummer: 35305650
Souschef:	Heidi Hviid: 30312919
Leder, KKFO:	Martin Nielsen: 27623900
Skolepsykolog:	Diana F. Kamure: 51714348
Lægevagt:	1813
Alarmcentralen:	112

Litteraturliste/ UV-materialer:

Faglitteratur om sorg/død:

Guldin, Mai-Britt m.fl.: Jeg vil gerne tale om min sorg, Akademisk forlag, 2017.

Anneberg, Inger: Håbets labyrint. Når et barn får en livstruende sygdom. Høst og søn 1998.

Cullberg, J. (1993) Krise og udvikling. København: Hans Reitzel.

Davidsen-Nielsen, M. & Leick, N (2001) Den nødvendige smerte. København: Socialpædagogisk Bibliotek. Nordisk Forlag A/S.
Dyregrov, A. (1992) Sorg hos børn. København: Dansk psykologisk Forlag
Dyregrov, A. (1998) Børn og traumer. København: Hans Reitzels Forlag.
Edvardson, Gudrun: Barn i sorg, barn i krise. Oslo: Kolibri Forlag, 1987.
Kræftens bekæmpelse: Når forældre dør. Pjece. Kræftens bekæmpelse: OmSorg. Et undervisningsmateriale.
Min mor døde, min far døde. 25 danskere fortæller om at miste en mor eller far som barn. Kroghs Forlag- i samarbejde med Kræftens Bekæmpelse, 1999.
Turner, Mary; At tale med børn om døden og om at dø. Dansk psykologisk Forlag. 2001.
Ørum, Nina: Den forsømte sorg. Kronik i Politiken.

UV-materiale indskoling og mellemtrin:

Budda Leunbach, ”Mor, hvor er de døde henne?”
Guni Martin, ”Det er OK at være ked af det”
Guni Martin, ”Glem ikke håbet” Donna O’Toole, ”Marvi Myrebjørn” (med lærervejledning)
Kræftens Bekæmpelse, ”Om sorg”
Tove Johansen, ”Dør du mormor?”
Tove Johansen, ”Kan far se månen nu?”
Astrid Lindgren, ”Brødrene Løvehjerte”
Doris B. Smith, ”Husker du smagen af brombær”

UV-materiale udskoling:

Kirsten M. Krog, ”En meddelelse”
Kirsten Holst, ”Min ven, Thomas”
Kirsten Holst, ”Også om mange år”
Astrid Lindgren, ”Brødrene Løvehjerte”

Faglitteratur om Sorg/skilsmisse:

https://www.saxo.com/dk/min-skilte-familie_else-marie-schmidt-andersen_haeftet_9788771582598
https://www.saxo.com/dk/omsorgskassen-naar-boern-mister_louise-hardisty-olesenniels-kilelechristian-vuustperry-stenbaeckjohannes-hejlanne-eisenseemarti_aeske_9788777068874

https://www.saxo.com/dk/boern-i-skilsmisse_john-aasted-halse_indbundet_9788771187410
https://www.saxo.com/dk/hjemme-hos-mor-faar-jeg-altid-sushi_anne-sofie-hammer_indbundet_9788763850339
https://www.saxo.com/dk/aksel-bor-i-to-huse_kathleen-amant_indbundet_9788740658026
https://www.saxo.com/dk/boern-og-skilsmisse_anja-marschall_haeftet_9788759329061

Bilag: Udkast til breve til forældre i forb. med dødsfald.

Det skal understreges, at følgende breve blot er udkast.

Frederiksgård Skoles materialekasse

Kassen er placeret på skolens personalerum på reolen.

Indhold:

Batteridrevet lys.

Pjecer fra Børn, Unge og Sorg til diverse formål i forbindelse med sygdom eller dødsfald.

Bogen: "Jeg vil gerne tale om min sorg" - se litteraturliste.

Tekst til følgende salmer/sange/bøn - findes i sangmappe der kan kopieres fra:

- Dejlig er jorden
- Nu falmer skoven trindt om land
- Altid frejdig når du går
- Nu er jord og himmel stille
- Du som har tændt millioner af stjerner
- Om lidt blir´ her stille
- Under stjernerne på Himlen (Rasmus Seebach)

Bilag 1: Når en elev mister en af sine nærmeste

Frederiksgård Skole, d.

Vi har i dag fået den sørgelige meddelelse, at er død.

Dette er noget vi alle, og især klassens elever er stærkt berørt af. I de nærmeste dage vil vi derfor bruge meget tid på at snakke om det, der er sket.

Det betyder meget for børnene, at I også derhjemme taler åbent om det, der er hændt.

Hvis der er brug for det, er I velkomne til at kontakte os.

Venlig hilsen

_____ og _____

Klasselærer, telefonnr.:_____ Skole/KKFO: tlf. 35305650

Bilag 2: Når en elev dør

Frederiksgård Skole, d.

Vi har i dag modtaget den sørgelige besked, at er død.

Dette er noget vi alle, og især klassens elever er stærkt berørt af. I de nærmeste dage vil vi derfor bruge megen tid på at snakke om det, der er sket.

I dag har vi holdt en mindehøjtidelighed på skolen.

Det betyder meget for børnene, at I også derhjemme taler åbent om det, der er hændt.

Hvis der er brug for det, er I velkomne til at kontakte os.

Venlig hilsen

_____ og _____

klasselærer tlf.nr:_____ Skole/KKFO tlf.: 35305650

Bilag 3: Ved en kammerats begravelse

Vi anbefaler, at klasselæreren skriver et mere personligt brev bl.a. med oplysninger om, hvordan klassen behandler dødsfaldet.

Frederiksgård Skole, d.

Det er bestemt at _____ begravelse finder sted ____ dag kl.
I forståelse med _____ familie, vil klassen kunne deltage i begravelsen.
Deltagelsen er naturligvis frivillig, men det ville være godt, hvis så mange som muligt deltager.
Det vil spille en stor rolle for bearbejdning af sorgen i tiden, der kommer.
Børn fra til 0. klasse til og med 10. klasse ledsages af en forælder.

Venlig hilsen _____
Tlf:_____

Bilag 4: *Når en lærer eller pædagog dør*

Frederiksgård Skole, d.

Vi har i dag modtaget den sørgelige besked, at _____er død.
Dette er noget vi alle, og især klassens elever er stærkt berørt af. I de nærmeste dage vil vi derfor bruge meget tid på at snakke om det, der er sket.
I morgen holder vi en mindehøjtidelighed på skolen.
Det betyder meget for børnene, at I også derhjemme taler åbent om det, der er hændt.
Hvis der er brug for det, er I velkomne til at kontakte os.

Venlig hilsen

_____ og _____
Lærer, tlf.nr:_____ Frederiksgård Skole/KKFO tlf.: 35305650

Bilag 5: *Ved en pædagog eller lærers begravelse*

Frederiksgård Skole d.

Det er bestemt at _____ begravelse finder sted_____dag kl.

I forståelse med_____ familie, vil klassen kunne deltage i begravelsen.

Deltagelsen er naturligvis frivillig.

Børn fra 0. klasse til og med 10. klasse ledsages af en forælder.

Venlig hilsen _____

Tlf:_____